

DZIAŁ EKONOMICZNY

„Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” od pierwszych swych numerów, tj. od 1921 r., obejmował zagadnienia ekonomiczne i miał wyodrębniony Dział ekonomiczny. Kierowali tym działem wybitni przedstawiciele nauk ekonomicznych środowiska poznańskiego: Stefan Rosiński, Marcin Nadobnik, Stanisław Nowakowski i Edward Taylor.

Przegląd działu ekonomicznego dowodzi, że zawarte w nim artykuły, a także omówienia i recenzje dawały kompendium wiedzy o ekonomii i przedstawiały informacje o funkcjonowaniu gospodarki. Były podstawą do zaprezentowania poglądów i prac znanych naukowców, a niekiedy i praktyków życia gospodarczego¹. Pokazywały równocześnie główne kierunki przeobrażeń zarówno w teoriach ekonomicznych, jak i w praktyce gospodarowania.

Zakres i charakter tych przeobrażeń uzasadniają omówienie dorobku „Ruchu” w dziedzinie ekonomii w podziale na okres przedwojenny (1921-1939) i na okres po reaktywowaniu czasopisma w 1958 r., przy czym i tutaj należy wyróżnić dwa charakterystyczne podokresy, których cezurę wyznacza rok 1989.

W ciągu dziewiętnastu lat **okresu przedwojennego** „Ruchu” w publikowanych na jego łamach artykułach zaznaczyły się wszystkie aktualne wówczas nurty ekonomii i główne dziedziny praktyki gospodarczej.

Jak wiadomo, w okresie międzywojennym w większości wyższych uczelni w Polsce zajmowano się zagadnieniami ekonomii². Szczególną pozycję miały ośrodki uniwersyteckie: krakowski (z pracami Adama Krzyżanowskiego i Adama Heydla), warszawski (z zespołem takich naukowców, jak Jan St. Lewiński i Antoni Kostanecki), lwowski (reprezentowany przez Stanisława Głębińskiego, Antoniego Kostaneckiego czy Władysława Grabskiego), wileński (gdzie działalność naukową prowadził Władysław Zawadzki), poznański (z czołową pozycją Edwarda Taylora). Część prac powstawała także poza ośrodkami uniwersyteckimi: w innych uczelniach (KUL, WSH w Poznaniu, Politechnika Lwowska) lub w istniejących wówczas instytutach badawczych: Instytucie Gospodarstwa Społecznego założonym przez Ludwika Krzywickiego oraz Instytucie Koniunktur i Cen założonym przez Edwarda Lipińskiego, z którym współpracowali Michał Kalecki, Ludwik Landau, Marek Breit. Na łamach „Ruchu” szeroko prezentowany był dorobek naukowy tych ośrodków.

Z zagadnień **teorii ekonomii i historii myśli ekonomicznej** w pierwszych latach istnienia „Ruchu” ukazały się artykuły: Stanisława Głębińskiego,

¹ Począwszy od 1925 r., przez cały okres międzywojenny na początku każdego zeszytu (po spisie treści, a przed artykułami) zamieszczano fotografie znanych postaci nauki opatrzone krótkimi notkami biograficznymi. W dziedzinie ekonomii byli to m.in. Władysław Grabski, Adam Krzyżanowski, Oskar Lange, Edward Lipiński, Marcin Nadobnik, Stanisław Nowakowski, Edward Taylor.

² Zb. B. Romanow, *Historia myśli ekonomicznej w zarysie*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1997.

Etatyzm a gospodarstwo narodowe (1922); Adama Krzyżanowskiego, *Czasy powojenne* (1926); Stanisława Grabskiego, *Ustroje społeczno-gospodarcze* (1937); Adama Heydla, *Czy można opodatkowaniem obniżyć punkt Cournot'a* (1930), *Czy kryzys światowy jest kryzysem teorii Say'a* (1932), *Współzależność i funkcjonalizm w ekonomii* (1938); Jana St. Lewińskiego, *Powstanie pieniądza* (1930); Władysława Zawadzkiego, *Zagadnienie bogactwa społecznego* (1930); Edwarda Taylora, *Istota kryzysu światowego* (1931), *Z polskiej literatury o pieniądzu* (1933); Oskara Lange, *Straty kapitałowe jako korzyść społeczna* (1937).

Artykuły te – odczytywane dziś – jednoznacznie unaoczniają zasadnicze kierunki i cechy ówczesnej polskiej myśli ekonomicznej, a więc:

- akceptację liberalizmu gospodarczego (A. Krzyżanowski),
- ujęcie historyczne w ekonomii (St. Głabiński, J. St. Lewiński)
- zbliżenie do neoklasycyzmu (A. Heydel, E. Taylor),
- ujęcie matematyczne procesów i zjawisk ekonomicznych (W. Zawadzki),
- wiązanie ekonomii i socjologii (St. Grabski)
- wpływ socjaldemokracji (O. Lange).

Do podstawowych zagadnień teorii ekonomii odnosiły się też zawarte w „Ruchu” rozważania w sprawach metodologii, szkół ekonomii i relacji teorii do praktyki. Było to treścią następujących artykułów: Tadeusza Brzeskiego, *O metodzie w ekonomii* (1936), *Teoria wobec praktyki w ekonomii* (1937); Leona Wł. Biegeleisena, *Założenia teorii ekonomii a problemy 'graniczne'* (1937); Stanisława Głabińskiego, *Idea szkoły narodowej w ekonomice* (1937).

Poglądy i propozycje tu zawarte – jak pokazał dalszy rozwój nauk – miały dużą doniosłość i były inspiracją dalszych poszukiwań badawczych.

Szczególne miejsce na łamach Ruchu zajmowały zagadnienia **polityki gospodarczej**. Wiązało się to z ówczesną sytuacją gospodarczą Polski.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. przed gospodarką państwową stanęły wielkie i złożone zadania. Powstała potrzeba określenia strategii rozwoju kraju, struktury i form gospodarowania oraz wyboru priorytetów. Zaistniały tak ważne potrzeby, jak budowa infrastruktury technicznej, wykorzystanie szansy, jakie dał Polsce dostęp do morza i scalenie ekonomiczne obszarów, które przez lata znajdowały się w gestii trzech różnych państw, o różnym poziomie i charakterze gospodarki. Ponadto w niedługim okresie po odzyskaniu przez Polskę niepodległości nastąpił światowy kryzys gospodarczy i trzeba było poszukiwać sposobów przeciwdziałania jego skutkom w Polsce. Wszystko to stanowiło ogromne wyzwanie dla nauk ekonomicznych, wymagało tworzenia nowych teorii i wychodzenia naprzeciw potrzebom praktyki gospodarczej.

Publikacje zawarte w dziale ekonomicznym – podobnie jak w dziale prawniczym i socjologicznym – dawały wyraz aktywnemu włączaniu się „Ruchu” w realne problemy kraju. Liczną grupę autorów publikujących w kwartalniku stanowiły zresztą osoby, które łączyły uprawianie nauki z pełnieniem istotnych funkcji gospodarczych, jak Stanisław Głabiński – poseł, minister i senator, Adam Krzyżanowski – polityk i doradca finansowy rządu, Stanisław Grabski – poseł i minister, a przede wszystkim Władysław Grabski – poseł, minister rolnictwa, skarbu, premier, który przeprowadził reformę walutową w 1924 r.

Już w jednym z pierwszych zeszytów „Ruchu” ukazał się wymieniony wyżej artykuł Stanisława Głabińskiego, *Etatyzm a gospodarstwo narodowe* (1922).

Autor zawarł tu myśli na temat aktywnego kształtowania przez państwo życia gospodarczego przy pomocy środków bezpośrednich, na własny koszt i własne ryzyko. Poglądy autora dotyczące przedsiębiorstw państwowych i udziału państwa w przedsiębiorstwach prywatnych były rozwinięte w późniejszych jego dziełach: *Ekonomia narodowa* (1927-1928) i *Historia ekonomiki* (1939).

Generalne ujęcie polityki gospodarczej państwa zawarte było również w artykułach: Adama Krzyżanowskiego, *Druga inflacja polska* (1926); Wacława Skrzywana, *Barometry gospodarcze* (1928); Zenona Pietkiewicza, *Kapitały obce w życiu gospodarczym Polski* (1931).

Większość opracowań z zakresu polityki gospodarczej skupiała się na dwóch tematach: na zagadnieniach finansowych (z uwzględnieniem emisji pieniądza, polityki kredytowej i podatków) i na zagadnieniach rozwoju gospodarki rolnej.

W pierwszej grupie na czoło wysuwają się artykuły: Edwarda Taylora, *Zagadnienia polskiej polityki emisyjnej* (1923), *Przyczyny spadku złotego* (1927), *Uwagi o polskiej polityce pieniężno-kredytowej* (1932), *Z polskiej literatury o pieniądzu* (1933); Władysława Grabskiego, *Druga inflacja polska* (1927); Stefana Janickiego, *Pieniądz, ogólny poziom cen i kryzysy gospodarcze* (1925), *Polityka finansowa a rozwój gospodarczy* (1926); Tadeusza Brzeskiego *Polityka pieniężna* (1930).

Dociekania tu zawarte w dużej części odnosiły się do reformy walutowej w Polsce, zawierały próbę jej oceny, a często też konfrontacji z teorią ekonomii. Wyraźnie uzewnętrzniły się tak ważne wówczas zagadnienia polityki gospodarczej Polski, jak opanowanie inflacji i umocnienie złotego.

W drugiej grupie dominowały opracowania związane z agrarystycznym ujęciem ekonomii i z problematyką własności ziemskiej. Zagadnienia te omawiali: Tadeusz Brzeski, *Walka o reformę rolną* (1926); Leon Wł. Biegeleisen, *Próby rewizji zasad ekonomii agrarnej na tle problemu małej i wielkiej własności* (1926); Ignacy Czuma, *Izby rolnicze* (1928); Władysław Grabski, *Najkorzystniejszy rozmiar gospodarstw wiejskich* (1928), *Wskaźniki i nożyce cen w rolnictwie* (1929); Stefan Moszczeński, *Opisy gospodarstw matorolnych i ich reorganizacji* (1931); Zdzisław Ludkiewicz, *Ewolucja zagadnienia reformy rolnej w Polsce* (1933); Witold Staniewicz, *Zmiany w strukturze agrarnej Polski* (1936).

W zagadnieniach polityki gospodarczej i kształtowania systemu gospodarczego charakterystycznie zaznaczyły się artykuły Antoniego Roszkowskiego: *Idea korporacyjna* (1932), *Tendencje rozwojowe w korporacjonizmie faszystowskim* (1935), *Faszyzm a ekonomika* (1938). Autor ten, ksiądz, przedstawiciel kierunku katolickiego w ekonomii, wyrażał w swych artykułach idee solidaryzmu, współpracy wszystkich klas i warstw społecznych.

Znaczna grupa artykułów poświęcona była zagadnieniom kryzysu gospodarczego. Należą tu artykuły: Stefana Janickiego, *Środki zaradcze przeciwko kryzysom gospodarczym* (1923), *Pieniądz, ogólny poziom cen i kryzysy gospodarcze* (1925); Adama Krzyżanowskiego, *Druga inflacja polska* (1926); Władysława Grabskiego, *Druga inflacja polska* (1927); Edwarda Taylora, *Przyczyny spadku złotego* (1927), *Istota kryzysu światowego* (1931); Stefana Czarnowskiego, *Kryzys gospodarczy i jego zwalczanie* (1931); Rogera Battaglii, *Kryzys i metakryzys* (1933).

Istniały również prace mówiące o kryzysie gospodarczym w określonych krajach. Jako ciekawostkę w tej grupie można podać artykuł Borysa Brockusa, *Kryzys ekonomiczny w Sowietkiej Rosji i opozycja* (1928).

Wymienione wyżej tematy i najbardziej charakterystyczne dlań artykuły nie wyczerpują oczywiście wszystkich zagadnień polityki gospodarczej, którym poświęcano uwagę na łamach „Ruchu”. W publikowanych artykułach zajmowano się również problemami przemysłu (Tadeusz Drzażdżyński, *Obecne położenie przemysłu polskiego cukrowniczego*, 1926 oraz Jerzy Michalski *Monopol solny*, 1927), mieszkalnictwa (Zofia Daszyńska-Golińska, *Mieszkanie jako problem polityki społecznej*, 1928), handlu (Józef Sułkowski, *Przewalutowanie przedsiębiorstw handlowych*, 1925).

Duża grupa artykułów dotyczyła handlu zagranicznego, cel, a także transferu pieniądza. Przykłady artykułów z tej grupy to: Kazimierz Kierski, *Polsko-niemiecki układ waloryzacyjny* (1930); Edward Lipiński, *Problemat transferu* (1933); Hipolit Gliwic, *Specjalizacja a autarkia* (1939); Aleksy Warkar, *Zakres teorii handlu zagranicznego* (1939). Z artykułami tymi koresponowały opracowania dotyczące sytuacji gospodarczej wybranych krajów, np. Niemiec (Roch Knapowski, *Bilans płatniczy, kapitalizacja i reforma skarbowe w Rzeszy Niemieckiej*, 1930), Wielkiej Brytanii (Stefan Janicki, *Bezrobocie Wielkiej Brytanii*, 1931 i *Walutowy fundusz wyrównawczy Wielkiej Brytanii*, 1937), Związku Radzieckiego (Borys Bruckus, *Pięcioletni plan narodowo-gospodarczej odbudowy ZSRR*, 1931).

Wśród artykułów z szeroko rozumianej polityki gospodarczej wyraźnie zaznaczały się próby i propozycje odniesienia dorobku teorii ekonomii do praktyki gospodarczej. Swoistym ukoronowaniem tego podejścia były rozważania zawarte w dwóch artykułach: Edwina Waltera Kemmerera, *Praca ekonomicznego doradcy rządów* (1927) i Tadeusza Brzeskiego, *Teoria wobec praktyki w ekonomii* (1937).

Poczesne miejsce na łamach „Ruchu” zajmowała **statystyka i demografia**. Artykuły tu zawarte przedstawiały wyniki badań lub prognozy, np. artykuły Marcina Nadobnika, *Obszar i ludność b. dzielnicy pruskiej* (1921), *Liczba Niemców w Polsce Zachodniej* (1927), *Powojenny rozwój ludności* (1930), *Ludność Polski w 1931 r.* (1932) i *Wyludnianie się wsi wielkopolskiej* (1937). Opracowania dotyczyły także zagadnień teoretycznych i metodologii statystyki. Wymienić tu należy prace Edwarda Szturm de Sztrema, *Ku obliczeniu produkcji przemysłowej* (1927), *Powszechny spis ludności jako obraz struktury gospodarstwa społecznego* (1935), *Zagadnienie miar statystycznych produkcji* (1938); Zdzisława Stahla, *Doktryna ilościowa w świetle metody statystycznej* (1929) i Władysława Grabskiego, *Zmiana wskaźnika statystyki cen i produkcji* (1937). Prace te bez wątpienia stanowiły podwaliny dobrze rozwijającej się, a dziś wartościowej i uznanej poznańskiej szkoły statystyki i demografii.

Przedmiotem zainteresowania autorów czasopisma były także zagadnienia rozwoju **poszczególnych obszarów kraju** i zagadnienia **samorządu terytorialnego**. Z natury rzeczy sporo rozważań poświęcono Wielkopolsce. W rezultacie w ogólnym piśmiennictwie tego regionu „Ruch” zajmował silną pozycję³. Charakterystyczny artykuł tej grupy to opublikowana już w pierwszym roczni-

³ Por. H. Maciejewska, *Bibliografia gospodarki Wielkopolski w latach 1919-1939*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1991.

ku praca Tadeusza Brzeskiego, *Przyszłość gospodarstwa Wielkopolski* (1921). Interesowano się również Górnym Śląskiem, co prezentują artykuły Józefa Sułkowskiego, *Problem waloryzacji na Górnym Śląsku* (1930) i Wiktora Ormickiego, *Sprawa reformy rolnej na Śląsku* (1937).

Jeśli chodzi o sprawę samorządu terytorialnego, to poświęcano im na łamach „Ruchu” dużo uwagi z racji znaczenia tych spraw po uzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. Jak wiadomo, wprowadzenie jednolitych rozwiązań ustrojowych w zakresie samorządu na obszarze całego kraju było wówczas zadaniem ważnym, lecz różnice kulturowe i gospodarcze między poszczególnymi częściami Polski spowodowały, że prace nad ujednoczeniem trwały długo. W przepisach Konstytucji marcowej z 1921 r. zadeklarowano ujednoczenie trójstopniowego samorządu terytorialnego (na szczeblu gminy, powiatu i województwa) na terenie całego kraju. Zaczęto likwidować odziedziczone zróżnicowania ustrojowe i tworzyć warunki do rozwoju samorządności lokalnej. Samorząd terytorialny uzyskał jednak pełną rangę konstytucyjną dopiero w 1933 r. Wprowadzono wówczas jednolite przepisy samorządowe w całym kraju na podstawie tzw. ustawy „scaleniowej”. Do wybuchu II wojny światowej nie udało się natomiast wprowadzić pełnego samorządu na szczeblu wojewódzkim.

Artykuły zawarte w kwartalniku dawały wyraz tym problemom. Obrazują to następujące pozycje: Włodzimierz Dąbrowski, *Drogi rozwoju samorządu województwa Śląskiego* (1925); Julijan Hubert, *Zagadnienia samorządu w Polsce* (1925); Rudolf Sikorski, *Zagadnienia samorządu w Polsce* (1925). Ze względu na ustrojowo-prawny charakter niektórych wypowiedzi, ich znaczenie podkreślono także w omówieniu Działu prawniczego.

Oprócz merytorycznych i metodologicznych zagadnień ekonomii przedmiotem zainteresowania autorów „Ruchu” były sprawy **kształcenia ekonomicznego**. Kwestii tej dotyczyły artykuły: Jana Lewińskiego, *W sprawie reformy studiów ekonomicznych na naszych uniwersytetach* (1922); Jana St. Bystronia, *Stypendia* (1930); Antoniego Szymańskiego, *Studia ekonomiczne we Lwowie i Lublinie* (1931). Wyrazem troski o kształcenie i popularyzację wiedzy ekonomicznej były artykuły prezentujące historyczne ujęcie zjawisk ekonomicznych, dorobek teorii ekonomii na przestrzeni dziejów. Jako przykład można podać artykuły: Jana Rutkowskiego, *Gospodarstwo podłoże rozbiorów Polski* (1930); Kazimierza Tymienieckiego, *Badania dziejów społecznych i gospodarczych* (1932). Podobnemu celowi służyło omawianie nowych prac z dziedziny ekonomii w przeglądowej części „Ruchu”. Zwrócono też uwagę na rolę publicystyki, np. w artykule Tadeusza Brzeskiego, *Publicystyka gospodarcza* (1938).

Rzecz jasna, wymienione artykuły nie zamykają całego dorobku naukowego działu ekonomicznego „Ruchu”. Na łamach tego czasopisma opublikowano wiele innych artykułów syntetyzujących dorobek ekonomii lub prezentujących indywidualne podejścia. Prezentacja głównych nurtów ekonomii wyrażała się nie tylko w formie artykułów. Zawierał ją również „Przegląd piśmiennictwa”. Omawiane tu były (na ogół w formie dyskusji, a nawet polemik) najnowsze publikacje krajowe, a niekiedy też zagraniczne. Recenzentami byli wybitni naukowcy; bardzo często byli to Edward Taylor i Stefan Rosiński.

Próbując podsumować dorobek działu ekonomicznego „Ruchu” w okresie dwudziestolecia międzywojennego, można stwierdzić, że były tu omawiane wszystkie

ważniejsze zagadnienia zachodzące w ówczesnym życiu gospodarczym Polski, a jednocześnie miała miejsce prezentacja rozwoju teorii ekonomii. Przestrzegano zasady wielokierunkowości myśli, honorowano różnicowanie poglądów, dążono do wieloaspektowości ocen i wyborów. Dzięki artykułom, a także sprawozdaniom, recenzjom i opracowaniom bibliograficznym szeroko i rzetelnie informowano o sprawach gospodarki Polski oraz uczono te sprawy rozumieć.

Na łamach kwartalnika w części „Kronika gospodarcza” i „Miscellanea” omawiano szczególnie ważne wydarzenia i przedsięwzięcia z życia gospodarczego. Poczesne miejsce znalazły tu zagadnienia Międzynarodowych Targów Poznańskich i Powszechnej Wystawy Krajowej.

Pierwsze omówienie Targów ukazało się w „Ruchu” już w 1925 r. Napisano wówczas (pisownia oryginalna): „Międzynarodowy Targ w Poznaniu jest nie tylko imprezą handlową lecz niemniej ważnym czynnikiem twórczym w ustroju gospodarstwa krajowego. Niemniej pocieszającym objawem jest, że firmy zagraniczne coraz częściej zwracają się do Dyrekcji Targu o wystaranie się dla nich o przedstawicieli na Polskę. Przez to tworzą się nietylko nowe źródła dochodów dla naszego kupiectwa lecz również wciąga się w ten sposób Polskę coraz ściślej w orbitę wielkiego handlu Międzynarodowego”.

W kolejnych latach kontynuowano omawianie rozwoju Targów. Szczególną uwagę poświęcono Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu (1929) uznając, że „ma [ona] na celu zobrazowanie wyników naszej pracy w pierwszym dziesięcioleciu odzyskanej niepodległości. Znaczenie jej jest ogromne. Dla nas samych będzie ona żywym świadectwem owocności naszych wysiłków. Będziemy mogli przekonać się naocznie, iż fabrykaty krajowe nietylko nie ustępują zagranicznym, lecz niejednokrotnie je przewyższają. Przybysze zagraniczni stwierdzą rzeczywisty stan rzeczy w naszym państwie. Rozwieje się wiele „legend”, krających niekiedy o nas zagranicą. Każdy cudzoziemiec przekona się, iż Polacy umieją pracować, że posiadają starą kulturę, bogate zabytki sztuki i piśmiennictwa. Że przemysł polski może śmiało konkurować z ich przemysłem, że produkcja polska może zdobywać rynki obce. Wystawa wpłynie korzystnie na nasz eksport”.

Jako ciekawostkę można dodać, że do „Ruchu” dołączone były „prospekty P.W.K. z prośbą do P.T. Czytelników o przesłanie ich Swym znajomym zagranicą”.

Przy takim szerokim komentowaniu MPT i PeWuKi, charakterystyczne wydają się znikome wzmianki o budowie Portu w Gdyni i budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego. Zapewne mógł na to wpłynąć fakt, że efekty tych wielkich przedsięwzięć gospodarczych nie mogły się jeszcze w pełni ujawnić. Równocześnie jednak z uwagą traktowano prace inicjatora tych przedsięwzięć i wielkiego reformatora polskiej gospodarki – Eugeniusza Kwiatkowskiego. Już w 1928 r. Edward Taylor omówił w części przeglądowej „Ruchu” jego pracę *Postęp gospodarczy Polski*, podkreślając zalety tej pracy, m.in. słuszności dowodzenia „pewnej ciągłości w rozwoju gospodarczym Polski”.

W dziale ekonomicznym omawiano również działalność Towarzystwa Ekonomistów Polskich. Dużą uwagę poświęcono Pierwszemu Zjazdowi (1929), który miał się odbyć podczas Powszechnej Wystawy w Poznaniu (24-26 maja 1929 r.) i którego szczegółowy program przedstawiono na łamach „Ruchu”. W następnych latach tę prezentację Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego kontynuowano.

Stworzone w okresie międzywojennym podwaliny „Ruchu”, wypracowane wówczas zasady, a także stosowane rozwiązania organizacyjne starano się zachować po wznowieniu czasopisma w **okresie powojennym**. Sytuacja jednak była inna: zmieniły się podstawy ustrojowe państwa polskiego, powstała inna struktura własności i inny system zarządzania gospodarką. Nie mogło to nie spowodować zmian w całym czasopiśmiennictwie polskim, w tym również (a może nawet w szczególnie dużym stopniu) w czasopiśmiennictwie ekonomicznym.

Jak zaznaczono wyżej, wydawanie „Ruchu” zostało wznowione w 1958 r. Był to więc już okres pewnych zmian pozytywnych w porównaniu do lat 1946-1956, lecz nadal panował system własności społecznej, a gospodarka była centralnie zarządzana.

W okresie powojennym działem ekonomicznym czasopisma kierowali kolejno: prof. Stanisław Borowski (1958-1959), prof. Stanisław Smoliński (1960-1981), doc. Stanisław Wierchosławski (1982-1990), prof. Lucyna Wojtasiewicz (1991-2000) i od połowy 2000 r. do chwili obecnej – prof. Wiesława Przybylska-Kapuścińska.

W tekście wprowadzającym do pierwszego zeszytu wznowionego „Ruchu” (z. 1 za 1958 r.) zapowiedziano, iż kontynuowane będą zasady wszelkiej twórczej wymiany myśli i rzetelne oceny stanu faktycznego, a równocześnie zapowiedziano określone ukierunkowanie „Ruchu”, zaznaczając, że „łamy Ruchu będą zawsze otwarte dla realizacji postępu w polskiej drodze do socjalizmu”⁴.

W praktyce starano się założenia te godzić i czyniono to, według naszych ocen, z niezłym skutkiem, chociaż publikowano tu również opracowania o niższym poziomie naukowym i o charakterze wyraźnie podporządkowanym panującej ideologii. Dotyczyły one takich spraw, jak „socjalistyczny model konsumpcji”, „socjalistyczne stosunki produkcji” itp. W świetle obecnych ocen nie można im przypisać większej wartości naukowej, ale mają pewne elementy poznawcze i są świadectwem epoki. Generalnie wszakże dominowały w „Ruchu” opracowania badawcze o walorach naukowych i im poświęcamy dalszą charakterystykę. Wyraźnie też zaznaczyło się ewoluowanie zawartości „Ruchu”. Można wyróżnić dwa oblicza „Ruchu” lat powojennych: jedno w latach 1958-1989 i drugie od 1990 r.

W pierwszym z wymienionych okresów nastawiono się na **ujęcia makroekonomiczne**. Bardzo wiele uwagi poświęcono zagadnieniom funkcjonowania gospodarki narodowej, jej centralnego planowania i zarządzania. Główne zagadnienia, jakimi zajmowano się w „Ruchu” w tej dziedzinie, dotyczyły wzrostu gospodarczego, rachunkowości społecznej i systemu finansowego państwa. Ten nurt prac obrazują artykuły: Józefa Zajdy, *Przemiany systemów zarządzania gospodarką społeczną* (1958), *Równowaga finansowa gospodarki społecznej* (1959), *Dochód narodowy, wartość dodana i produkcja czysta* (1966); Janusza Wierzbickiego, *Funkcje systemu finansowego państwa w warunkach gospodarki planowej* (1962); Zbigniewa Pirożyńskiego, *Budżet państwa jako narzędzie polityki gospodarczej* (1962); Zygmunta Kowalczyka, *Dochód narodowy a koncepcja rachunkowości społecznej* (1963), *Rachunkowość społeczna a koniunktura gospodarcza* (1964), *Rachunkowość społeczna a planowanie gospodarki narodowej* (1965); Augustyna Wosia, *Dualny model wzrostu gospodarczego* (1965).

⁴ Od Redakcji, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny” 1958, z. 1.

Powyższa problematyka, rozpoczęta w okresie pierwszych ośmiu lat po reaktywowaniu kwartalnika, była kontynuowana w następnych latach, na podstawie uzyskanych doświadczeń, z wyraźnymi elementami krytycyzmu i propozycjami zmian. Wyrażają to artykuły: Janusza Tomidajewicza, *Przedmiot i zakres planowania inwestycji na szczeblu centralnym. Doświadczenia i postulaty w warunkach polskich* (1975); Ryszarda Gołębiowskiego, *Doskonalenie rachunku społeczno-ekonomicznego w gospodarce socjalistycznej* (1975).

Trzeba zaznaczyć, że ów makroekonomiczny nurt wyrażał się nie tylko w artykułach dotyczących praktyki gospodarczej. Miał on swój silny wydźwięk teoretyczny i metodologiczny. Zawierały go w pierwszych latach opracowania: Seweryna Kruszczyńskiego, *Z problematyki obliczania dochodu narodowego* (1959); Jerzego Tomali, *Kwantyfikacja wpływu zatrudnienia i wydajności pracy na proces wzrostu gospodarczego* (1961); Zdzisława Dąbrowskiego, *Fizjokratyczne 'Tableau Economique' z punktu widzenia koncepcji rachunku społecznego* (1961); Seweryna Żurawickiego, *Czy możliwa jest ogólna teoria gospodarowania?* (1962); Wacława Wilczyńskiego, *Kryterium optymalnego wykorzystania zasobów w gospodarce socjalistycznej* (1963).

Dość duża (zważywszy dominującą ideologię omawianego okresu) grupa prac dotyczyła ogólnoteoretycznych zagadnień ekonomii i była chlubną kontynuacją dorobku naukowego lat międzywojennych. Reprezentacyjne opracowania z tej grupy to artykuły: Wacława Wilczyńskiego, *Przedmiot ekonomii politycznej i prawa ekonomiczne* (1958), *Teoria i polityka cen a ekonomika jakości* (1973); Edwarda Taylora, *Twórczość naukowa Adama Krzyżanowskiego (Karta z dziejów polskiej myśli ekonomicznej)* (1958); Zbigniewa Zakrzewskiego, *Problemy metodyczne w historii ekonomiki* (1959); Seweryna Żurawickiego, *Historia gospodarcza a ekonomia polityczna* (1962); Stefana Rosińskiego, *Kontrowersja 'teorii gospodarstwa społecznego' z jego historykami* (1962); Zbigniewa Romanowa, *Tendencje rozwojowe teorii ekonomii dobrobytu* (1972); Leszka Nowaka, *O racjonalności w ekonomii marksistowskiej i marksowskiej* (1972); Józefa Zajdy, *Kopernikowska teoria pieniądza* (1973).

W kolejnych zeszytach dużą uwagę poświęcano **reformie gospodarczej**, którą rząd Polski podjął w latach osiemdziesiątych. Dotyczyło to:

– ogólnej oceny gospodarki: Wacław Wilczyński *Gospodarka narodowa Polski. Próba oceny i warunki postępu* (1981) oraz Władysław Balicki *Porównawcza analiza cykli gospodarczych w kapitalizmie i socjalizmie* (1984), a także Władysław Balicki i Wojciech Piotr, *Struktura gospodarcza a mechanizmy blokujące proces reformowania* (1988), Edward Łukawer, *Kilka uwag o wązłowych problemach strategii strukturalnej gospodarki Polski* (1989);

– rolnictwa i wsi: Klemens Ratajczak *Reforma gospodarcza a efektywność rolnictwa* (1981) oraz *Przesłanki i bariery realizacji reformy gospodarczej w warunkach nierównowagi rynkowej* (1987), Jerzy Szczepański, *Pozycja spółdzielczości wiejskiej na rynku rolniczym w warunkach reformy gospodarczej* (1984), Andrzej Czyżewski, *Systemowe uwarunkowania przelomu jakościowego w polityce rolnej* (1989);

– funkcjonowania przedsiębiorstw: Wacław Wilczyński, *Przedsiębiorstwo i mechanizm gospodarczy po reformie* (1982) oraz P. J. W. Duffhues, *Model zmian stopy zysku przedsiębiorstwa w gospodarce wolnorynkowej* (1983), a także

Zdzisław Dąbrowski, *Pozycja i funkcje planistyczne dyrektora przedsiębiorstwa w warunkach reformy gospodarczej* (1985);

– współpracy międzynarodowej: Marian Guzek, *Rozwój systemu społeczno-politycznego w Polsce i współpraca z Zachodem, dotychczasowe tendencje i prognozy na lata osiemdziesiąte* (1983) oraz Leszek Zalewski, *Spółki handlu zagranicznego – próba założeń w świetle reformy gospodarczej* (1985). Artykuły te zawierały treści bezpośrednio wiążące się z zachodzącymi w Polsce zmianami i wychodzące na przeciw tym zmianom, które miały nastąpić w latach dziewięćdziesiątych. Niekiedy mówiono już wprost o gospodarce rynkowej.

W „Ruchu” zajmowano się nie tylko zagadnieniami rozwoju Polski. Brano pod uwagę inne kraje i to w szerokim zakresie. Uwagę poświęcano rozwojowi Związku Radzieckiego i jego składowym. Typowe opracowania w tej grupie to artykuły: Jerzego Szczepańskiego, *Zmiany w planowaniu i zarządzaniu gospodarką narodową jako narzędzie intensyfikacji wzrostu gospodarczego ZSRR* (1967) oraz Janusza Piasnego, *Wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego Radzieckiej Gruzji* (1969). Równocześnie już w latach 1958-1989 w dużym stopniu prezentowano na łamach „Ruchu” dorobek zachodniej myśli ekonomicznej i doświadczenia państw kapitalistycznych. Unaocniają to artykuły: Józefa Zajdy, *Kryzys dolara i międzynarodowego systemu płatniczego w kapitalizmie* (1968), Zygmunta Kowalczyka, *Znaczenie strumieni finansowych w gospodarce wysoko rozwiniętej państw kapitalistycznych* (1972), *Rola instytucji finansowych w systemie finansowania współczesnej gospodarki kapitalistycznej* (1974). Prezentowano zagadnienia gospodarki kapitalistycznej również w pracach dotyczących wybranych krajów: Niemiec (Zdzisław Nowak, *Struktura przemysłu zachodnioniemieckiego*, 1958; Waław Radkiewicz, *Ekonomiczna sytuacja rolnictwa w Zachodnich Niemczech*, 1964), Francji (Zygmunt Kowalczyk, *Budżet gospodarki narodowej Francji jako forma rachunkowości społecznej*, 1962; Seweryn Kruszczyński, *Metody wieloletniego planowania we Francji*, 1963), Włochy (Łukasz Czuma, *Wpływ czynników instytucjonalnych na rozwój gospodarczy regionów opóźnionych we Włoszech*, 1969), USA (Irena Rutkowska, *Interwencjonizm w rolnictwie Stanów Zjednoczonych a problem parytetu dochodów*, 1971), kraje skandynawskie (Andrzej Malinowski, *Niektóre aspekty skandynawskiej współpracy rolnej*, 1971).

Przedmiotem uwagi były też problemy państw słabo rozwiniętych (Seweryn Żurawicki, *Koncepcje przebudowy społeczno-gospodarczej w krajach tzw. trzeciego świata* 1967, Andrzej Parkoła, *Niektóre aspekty integracji krajów słabo rozwiniętych*, 1974; Ryszard Gołębiowski, Michał Kalecki, *O planowaniu i rozwoju w krajach ekonomicznie słabo rozwiniętych* 1974; Czesław Pacyga, *Obce inwestycje bezpośrednie w krajach rozwijających się*, 1975).

Dużą uwagę – jak na warunki tamtych lat – poświęcano zagadnieniom integracji i współpracy międzynarodowej. Zaznaczyły się tu artykuły: Mariana Guzka, *Zasada kosztów komparatywnych w dynamicznym modelu międzynarodowych stosunków gospodarczych* (1965), *Istota i cel integracji gospodarczej* (1969); Eugeniusza Najlepszego, *Problem teoretycznego ujęcia kryteriów międzynarodowej specjalizacji* (1965). Poruszano instytucjonalne aspekty współpracy: Stanisław Ślósarczyk, *Karta Narodów Zjednoczonych a pomoc gospodarcza* (1965), Ryszard Ławniczak, *Strefa wolnego handlu – forma ugrupowania inte-*

gracyjnego z przyszłością (1969), Janusz Tomidajewicz, *Środki polityki integracyjnej w ramach EWG* (1969).

Jeśli chodzi o **ujęcia mikroekonomiczne**, aczkolwiek system gospodarczy przypisywał zasadniczą rolę centralnemu planowaniu i zarządzaniu, to w „Ruchu” nie pomijano tych ujęć. Omawiano różne zagadnienia rozwoju przedsiębiorstw, a zwłaszcza sprawy **analizy ekonomicznej, finansowania i rachunkowości przedsiębiorstw**. Unaoczniają to artykuły: Ludwika Jan-kowiaka, *Kontrola finansowa przedsiębiorstw gospodarki uspołecznionej* (1958); Zdzisława Kołaczyka, *Sposoby analizy kosztów własnych* (1958); Alfonsa Brzezińskiego, *O przedmiocie i metodach rozwoju techniki w przedsiębiorstwach przemysłowych* (1962).

Szczególne znaczenie miały artykuły dotyczące podstaw teorii przedsiębiorstwa: Janusza Wierzbickiego, *Podstawy samodzielności przedsiębiorstw państwowych* (1958), Antoniego Skowrońskiego, *Zagadnienie odrębności nauki o przedsiębiorstwie* (1963) oraz Jerzego Wiszniewskiego, *Samodzielność przedsiębiorstwa państwowego* (1974). Zapowiadały one rozwój tej dyscypliny w dziedzinie nauk ekonomicznych, który miał wielkie znaczenie w następnych latach.

Jeśli chodzi o ujęcie branżowe, to dominowały zagadnienia **handlu, przemysłu terenowego, rzemiosła**. Zajmowano się np. ogólnymi procesami rozwoju przemysłu (Andrzej Szambelan, *Drobny przemysł państwowy woj. poznańskiego w latach 1950-1960*, 1961; Stanisław Wykrętowicz, *Kierunki rozwoju postępu technicznego w przemyśle cukrowniczym*, 1962, Janusz Gawrzyński, *Kształtowanie się funkcji drobnej wytwórczości w dwudziestopięcioleciu gospodarki Polski Ludowej*, 1970). Typowo dla gospodarki niedoboru zajmowano się zagadnieniami podaży i popytu (Zdzisław Krasieński, *Struktura dochodów ludności a kształtowanie się popytu konsumpcyjnego* 1961; Janusz Piasny, *Podstawowe zmiany w strukturze i konsumpcji w Polsce Ludowej*, 1970). Pojawiały się też nowe, jak na tamte czasy, ujęcia rynku, np. artykuły Janusza Gawrzyńskiego, *Drobna wytwórczość jako element rynku nabywcy* (1966) oraz Jerzego Dietla, *Rola gospodarstw domowych na rynku* (1968).

Stosunkowo mało artykułów poświęcano natomiast **rolnictwu**, co wydaje się zrozumiałe w ówczesnym systemie gospodarczym Polski. Były jednak godne uwagi opracowania, jak artykuły: Jerzego Dietla, *Elementy rynku produktów rolnych* (1958) oraz *Tendencje rozwojowe rynku produktów rolnych w długim okresie czasu* (1960); Jerzego Tetzlawa, *Produkcja rolno-spożywcza* (1967); Haliny Szulce, *Rynek rolno-spożywczy, jego funkcja i rola w sterowaniu produkcją rolną* (1980) i przede wszystkim artykuły Klemensa Ratajczaka, *Rolnictwo jako stymulator postępu społecznego* (1974) oraz *Teoretyczno-praktyczne przesłanki rozwoju specjalizacji w rolnictwie* (1979). Zagadnienia rolnictwa szerzej omawiano w latach następnych.

W latach 1958-1989 na łamach „Ruchu” prezentowano wiele prac z zakresu **statystyki i demografii**. Poznańska szkoła tej dziedziny, której podwaliny stworzono w okresie międzywojennym, była rozwijana działalnością naukową Stanisława Borowskiego i Stanisława Wierchosławskiego oraz ich współpracowników: Marii Gacek-Bornej, Alicji Szuby (późn. Szuman), Tadeusza Puchalskiego, Mieczysława Kędelskiego, Jana Paradysza, Mieczysława Kruszki, Marii Chromińskiej, Iwony Roeske-Słomki, Walentyny Ignaczyk, Tadeusza

Rutkowskiego, Aleksandry i Marka Witkowskich. W „Ruchu” publikowano artykuły prezentujące dorobek naukowy i wyniki badań empirycznych. Z dużej grupy prac przykładowo wymienić można artykuły: Stanisława Wierzchosławskiego, *Statystyczne porównanie jako metoda ekonomicznej analizy działalności przedsiębiorstw* (1958), *Badania nad rodziną w poznańskim środowisku naukowym* (1985); Mieczysława Przedpelskiego i Jerzego Tarajkowskiego, *O zastosowaniu korelacji wielorakiej do ustalania regionalnych zasobów siły roboczej* (1967); Stanisława Borowskiego, *Perspektywy badań demograficznych w Polsce* (1973), *Współzależność migracji i reprodukcji ludności* (1974); Walentyny Ignaczyk, *Uwarunkowania prospektywnego modelu rodziny w opinii młodzieży polskiej w wieku matrymonialnym* (1985); Alicji Szuman, *Społeczno-ekonomiczne aspekty pracy zawodowej matek w okresie rozwoju rodziny* (1985); Jana Paradysza, *Odstępy intergenetyczne w przekrojowej analizie płodności* (1985); Iwony Roeske-Słomki, *Z metodologii badań nad wpływem dochodu na dietność rodzin* (1985), *Modele regresji liniowej dietności rodzin względem dochodu* (1988), *Wielkość i struktura gospodarstw domowych w Polsce w świetle powojennych spisów ludności* (1989); Marii Chromińskiej, *Wielkość i struktura rodzin rolników indywidualnych* (1989).

Omawiany okres zawiera również opracowania dotyczące zagadnień **lokalizacji** i – w pewnym stopniu – rozwoju **jednostek terytorialnych**. Obrazują to prace: Zbigniewa Zakrzewskiego, *Czynniki przestrzenne w gospodarce* (1958); Ryszarda Domańskiego, *Lokalizacja przemysłu wobec zmian w systemie transportowym* (1959), *Odwzorowanie regionalnej struktury gospodarki* (1969), *Ograniczenie i rozszerzenie zastosowań metody nakładów i wyników w badaniach regionalnych* (1972); Lucyny Wojtasiewicz, *Bariery rozwoju i ich ujęcie w planowaniu terytorialnym* (1979).

„Ruch” starał się również przybliżyć polskiemu czytelnikowi osiągnięcia zachodniej myśli naukowej w tej dziedzinie, prezentując opracowania autorów z zagranicy. Przykładem jest tu artykuł Claude’a Ponsarda (profesora Uniwersytetu w Dijon), *Teoria grafów i optymalna lokalizacja jednostki produkcyjnej* (1971). Ten nurt prezentacji dorobku zagranicznego był później rozwijany. Prezentowano też problemy innych państw pozaeuropejskich: Bohdan Gruchman, *Planowanie regionalne w krajach azjatyckich; diagnoza stanu i potrzeb* (1979).

Zagadnieniom terenowych organów władzy państwowej poświęcona była dość liczna grupa artykułów opublikowanych w „Ruchu”. Koncentrowano się tu na analizie finansowej. Oto przykłady tych artykułów: Wojciech Łączkowski, *Zadania rzeczowe i gospodarka finansowa rad narodowych* (1965); Marian Weralski, *Ogólne zasady gospodarki finansowej rad narodowych* (1965); Józef Kalęta, *Organizacja i finansowanie gospodarki komunalnej w Polsce* (1966); Janusz Wierzbicki, *Warunki i perspektywy rozwoju budżetów terenowych w Polsce* (1966), *Elementy gospodarki funduszowej w systemie budżetowym rad narodowych* (1966), *Perspektywy rozwoju gospodarki funduszowej rad narodowych* (1968), *Rozwój gospodarki budżetowej państwa i rad narodowych w trzydziestoleciu Polski Ludowej* (1975); Jerzy Małecki, *Założenia funduszy celowych rad narodowych* (1974)⁵.

⁵ W innych kwestiach – zob. Dział prawniczy, s. 12-33.

Lata 1989-2005 to nowy okres w profilu „Ruchu, Prawniczego, Ekonomicznego i Socjologicznego”. Jak wiadomo, przeobrażenia społeczno-polityczne z 1989 r. stworzyły – w wyniku ustaleń „Okrągłego Stołu” – podstawy do zasadniczych zmian ustrojowych Polski. Dalsze lata przyniosły szerokie przeobrażenia polityczne i gospodarcze. Ważna stała się restrukturyzacja gospodarki i zmiany systemu zarządzania gospodarką. Wszystkie te procesy znalazły swój wyraz na łamach „Ruchu”. Miało tu miejsce nie tylko odwzorowywanie zachodzących zmian, ich analiza i ocena, lecz także wychodzenie im naprzeciw, prognozowanie przeobrażeń i formułowanie nowych koncepcji i propozycji.

W konsekwencji na łamach czasopisma omawiano zagadnienia opanowania inflacji i wyprowadzenia gospodarki Polski z kryzysu, problemy prywatyzacji i napływu inwestycji zagranicznych, rozwoju przedsiębiorczości, polityki pieniężnej, finansowej i bankowości, a w kolejnych latach – przygotowania Polski do członkostwa w Unii Europejskiej, ochrony środowiska, analizy jakości i informatyzacji, walki z bezrobociem.

W dziale ekonomicznym ukazało się wiele artykułów z dziedziny **restrukturyzacji gospodarki, regulacji systemu zarządzania gospodarką** i w ogóle z obszaru **polityki gospodarczej**. Najbardziej charakterystyczne z nich to artykuły: Elżbiety Jantón-Drozdowskiej i Henryka Paszke, *Totalno-etatystyczna a interwencjonistyczna regulacja systemu gospodarczego* (1990); Wacława Wilczyńskiego, *Transformacja gospodarki polskiej po pięciu latach 1989-1994* (1994), *Wzrost gospodarczy a transformacja ustrojowa Polski (Polska pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku)* (1996); Ryszarda Barczyka, *Pojęcie i determinanty ważeń koniunkturalnych w gospodarce polskiej okresu transformacji* (1998).

W grupie artykułów z tej problematyki znalazły się nie tylko opracowania o charakterze analitycznym, poznawczym i koncepcyjnym, lecz również dyskusje i polemiki⁶, jak np. artykuł Andrzeja Czyżewskiego i Wacława Wilczyńskiego, *Dwugłós w sprawie gospodarki żywnościowej w Polsce w warunkach przejścia do gospodarki rynkowej* (1991) oraz Wacława Jarmołowicza, *Negocjacyjny mechanizm regulacji płac (konflikt i porozumienie) – refleksje na tle I programu „Strategii dla Polski”* (1995). Były tu też artykuły o charakterze ogólnoteoretycznym, ale tematycznie wiążące się z problemami rozwoju gospodarczego Polski ówczesnych lat. Oto przykłady: Zbigniew Romanow, *Równowaga gospodarcza w teoriach ekonomicznych* (1990), *Rola mechanizmu rynkowego w kształtowaniu procesów gospodarczych w dziejach katolickiej myśli społeczno-ekonomicznej* (1992), Marian Gorynia, *Delimitacja systemów gospodarczych w naukach ekonomicznych* (1993), *Podstawowe typy mezoekonomicznej polityki gospodarczej* (1996); Marek Ratajczak, *Nurt instytucjonalny we współczesnej myśli ekonomicznej* (1994) oraz omówienie pracy Francisca Fukujamy *Zaufanie. Kapitał społeczny a droga do dobrobytu* (1998); Jan Ostoj, Peter Unger, *Ekonomiczne i prawne aspekty spójności instrumentów polityki makroekonomicznej z rynkiem* (1995); Tadeusz Kowalski, *Wprowadzenie oczekiwań podmiotów gospodarczych do analizy polityki makroekonomicznej* (1998); Katarzyna Sza-

⁶ Zasada takich (wieloautorskich) ocen i opinii była na łamach „Ruchu” dość często stosowana. Poza wymienionymi wyżej przykładami ilustruje ją również omówienie książki *Drogi wyjścia z polskiego kryzysu gospodarczego*, red. Włodzimierz Dymarski (dwugłós recenzyjny: Janusz Meller, Bolesław Winiarski) 1992, a także omówienie książki J. S. Stiglitz *Globalizacja*, o czym będzie mowa później.

rzec, *Koncepcje racjonalności działania gospodarczego w teorii ekonomii* (2002); Danuta Miłaszewicz, *Retrospektywne ujęcie roli państwa w gospodarce w myśli ekonomicznej* (2004); Hanna Gronkiewicz-Waltz, *Czynniki transformacji systemu politycznego i gospodarczego byłych państw komunistycznych* (2004).

Sporą uwagę poświęcano zagadnieniom **inflacji**. Omawiano to w licznych artykułach na przestrzeni okresu lat dziewięćdziesiątych, a ramy tego bloku tworzyły artykuły: Ryszarda Barczyka i Zygmunta Kowalczyka, *Inflacja jako narzędzie regulacji współczesnej gospodarki rynkowej* (1990); Jerzego Wolniaka, *Podstawowe problemy współczesnej inflacji polskiej* (1990) oraz Magdaleny Musielak i Marcina Kamińskiego, *Wskaźniki monetarne a inflacja w Polsce w latach 1999-2003* (2004).

W procesie wprowadzania gospodarki rynkowej w nowy sposób (w porównaniu do okresu sprzed 1989 r.) podchodzono do zagadnień **przedsiębiorstw**. Ważny stał się ich proces **prywatyzacji**, a potem zagadnienia **upadłości, konkurencyjności, innowacyjności, marketingu, marki**. Sporo uwagi poświęcano małym i średnim przedsiębiorstwom. Przykładowe artykuły tej grupy to: Marian Strużycki, Halina Szulce, *Orientacja prorynkowa w zarządzaniu przedsiębiorstwami* (1990); Jacek Klich, *Ogólna charakterystyka procesów prywatyzacji w gospodarce brytyjskiej w latach osiemdziesiątych* (1991); Wiesława Przybylska-Kapuścińska, *Aktywność gospodarcza przedsiębiorstw w Polsce w świetle badań metodą testu koniunkturalnego* (1991), *Zmiany postaw menadżerskich w gospodarce okresu transformacji* (1993); Bogdan i Elżbieta Sojkin, *Wspieranie działalności małych i średnich przedsiębiorstw w Niemczech* (1991); Janusz Tomidajewicz, *Przedsiębiorstwa państwowe w procesie budowania gospodarki rynkowej* (1991); Renata Krzykała-Schaefer, *Rządowa promocja eksportu małych i średnich firm. Doświadczenia zagraniczne i propozycje dla Polski* (1993); Elżbieta Jantoń-Drozdowska, *Strategia fuzji przedsiębiorstw a konkurencja* (1994); Teresa Łuczka, *Pojęcie klasy średniej a kategoria małego i średniego przedsiębiorstwa prywatnego* (1995), *Wybrane cechy popytu małego i średniego przedsiębiorstwa prywatnego na kredyt bankowy* (1996); Andrzej Suwalski, *Partycypacja pracownicza w polskiej prywatyzacji* (1996), *Podstawowe spory o ekonomiczny sens polskiej prywatyzacji* (1998); Dorota Hadasik, Tadeusz Kowalski, *Transformacja makroekonomiczna a upadłość przedsiębiorstw w Polsce w latach 1990-1995* (1997); Hanna Augustyniak, Maria Majewska, *Badania preferencji wobec marek – znaczenie w zarządzaniu* (1997); Monika Klama, *Marka produktu i jej wizerunek – pojęcia jednoznaczne* (1998); Dorota Appenzeller, *Mikro- i makroekonomiczne przyczyny upadłości przedsiębiorstw w Polsce* (1998); Henryk Januszek, *Prywatyzacja przedsiębiorstw w opinii pracowników* (1998); Sławomir Zwierzchlewski, *Leasing pracowni czy jako sposób prywatyzacji* (1998), *Czynniki wpływające na powstawanie spółek pracowniczych* (1999), *Niektóre dylematy polskiej prywatyzacji* (1999); Łukasz Kalupa, *Model H-score w badaniu kondycji małych i średnich przedsiębiorstw* (2001); Urszula Szulczyńska, *Strategiczne znaczenie nowych produktów w działalności przedsiębiorstw* (2002), *Nowe produkty a trwałość korzyści osiąganych przez przedsiębiorstwo* (2003).

Szczególnego znaczenia w procesie rozwoju gospodarki polskiej nabrały zagadnienia **pieniądza, bankowości, kredytów, rynków kapitałowych**.

Zaprezentowała się tu działalność naukowa katedr Wiesławy Przybylskiej-Kapuścińskiej oraz Alfreda Janca. Cykl artykułów poświęconych tym sprawom reprezentują prace: Tadeusza Kowalskiego, *Polityka kursu walutowego w Polsce w latach 1990-1994* (1994); Teresy Izabeli Bryniarskiej, *Wpływ zmian gospodarczych na działalność banków spółdzielczych na Śląsku Opolskim* (1997); Wiesławy Przybylskiej-Kapuścińskiej, *Determinanty oprocentowania kredytów w bankach komercyjnych* (1997), *Rezerwa obowiązkowa jako instrument polskiej polityki pieniężnej* (2002); Alfreda Janca, *Cele polityki pieniężnej i ich realizacja w warunkach zmieniających się regulacji prawno-instytucjonalnych w Polsce w latach 1995-1997* (1998); Zenobii Knakiewicz, *Problemy kreacji pieniądza i regulacji obiegu pieniężnego* (1998); Tadeusza Kowalskiego i Danuty Staniszewskiej, *Efektywność operacyjna banków w Polsce w latach 1994-1996 (na przykładzie dziewięciu banków wyodrębnionych z NBP)* (1998); Ryszarda Mikołajczaka, *Bankowy sektor spółdzielczy wczoraj i dziś* (1998); Elżbiety Gruszczyńskiej-Brozbar, *Rynek długoterminowych kapitałów pieniężnych w strukturze rynku kapitałów pieniężnych* (1999); Kamili Marchewki, *Główne nurty w teorii kapitału* (2000); Przemysława Siwka, *Pierwsze oferty publiczne (IPO) jako element przekształceń własnościowych w Polsce* (2001); Artura Dembnego, *Rentowność prowadzenia działalności maklerskiej w Polsce* (2001); Małgorzaty Doman, *Ocena charakteru zmienności polskiego rynku akcji* (2001); Doroty Appenzeller i Wandy Nowary, *Procesy upadłościowe banków komercyjnych na tle ewolucji sektora bankowego w latach 1989-2001* (2002); Magdaleny Kiedrowskiej i Pawła Marszałka, *Polityka pieniężna i fiskalna w teoriach makroekonomicznych* (2003); Urszuli Ziarko-Siwiek, *Czasowa struktura stóp procentowych w świetle wybranych teorii ekonomicznych* (2003); Małgorzaty Jaremko i Wiesławy Przybylskiej-Kapuścińskiej, *Wyznaczniki polityki kredytowej banków w świetle polityki pieniężnej banku centralnego* (2005).

Dużą uwagę poświęcono również zagadnieniom **finansów**. Reprezentowały to prace Janusza Wierzbickiego i jego współpracowników: Emilii Denek, Jana Sobiecha, Jerzego Wolniaka. Ilustrują to artykuły: Emilii Denek, *Problemy pojęciowe i systemowe decentralizacji terenowej w ujęciu planistyczno-finansowym* (1982); Jerzego Wolniaka, *Podstawowe problemy współczesnej inflacji polskiej* (1990); Janusza Wierzbickiego, *Ekonomiczne warunki reaktywowania samorządu terytorialnego w Polsce* (1991); Jerzego Małeckiego i Jana Sobiecha, *Gospodarka budżetowa gmin w 1991 r. w świetle badań ankietowych* (1992); Janiny Kotlińskiej, *Użytkowanie wieczyste nieruchomości komunalnych i możliwości jego przekształcenia w prawo własności w kontekście dochodów budżetowych dużego miasta* (2005).

W grupie zagadnień pieniądza, finansów, bankowości znalazły się odwołania do doświadczeń zagranicznych a także wyraźne odniesienia do zagadnień **integracyjnych**, np.: Bertrand Renaud (The World Bank, Washington D.C.), *Strategie rozwoju rynków kredytów hipotecznych w krajach tworzących gospodarkę rynkową* (1996); Richard J. Sweeney (Georgetown School of Business, Georgetown University), *Nowe rynki papierów wartościowych a lekcje z historii* (1996); Tomasz Kowalak, *Znaczenie Financial Services Action Plan dla budowy wspólnego rynku finansowego w Unii Europejskiej* (2003); Mariusz Mielnik, Maciej Ławrynowicz i Jan Szambelańczyk, *Efektywność jako determinacja*

kapitalizacji banków spółdzielczych w Polsce w świetle założeń nowej umowy kapitałowej Komitetu Bazylejskiego (2004).

Omawianie zagadnień integracyjnych gospodarki wyraźnie ewoluowało w miarę zmian rozwiązań ustrojowych, instytucjonalnych i prawnych. Początek stanowiły omawiania Wspólnot Europejskich i kontaktów gospodarczych Polski ze Wspólnotami. Prezentują to artykuły: Marii Błaszczuk i Zofii Wysokińskiej, *Układ o stowarzyszeniu Polska – Wspólnoty Europejskie. Kierunki liberalizacji obrotów handlowych* (1992); Andrzeja Czyżewskiego, *Konsekwencje układu o stowarzyszeniu Polski z EWG dla rolnictwa* (1993), *Uwarunkowania handlu Polski z krajami Unii Europejskiej w zakresie artykułów rolno-spożywczych* (1995).

Następnie zajmowano się różnymi zagadnieniami członkostwa Polski w UE, a na czoło wysuwały się sprawy **wymiany zagranicznej**, szczególnego oddziaływania Unii na **rozwój rolnictwa**, a także **środków pomocowych** z funduszy UE, co unaoczniają artykuły: Tomasza Rynarzewskiego, *Dylematy polityki polskiego handlu zagranicznego* (1996); Agnieszki Sapy, *Problem płatności kompensacyjnych w rolnictwie w świetle przyszłej integracji Polski ze Wspólnotami Europejskimi* (1999); Andrzeja Czyżewskiego i Anny Henisz, *Aktualne tendencje na światowych i unijnych rynkach rolnych. Wnioski dla Polski* (2000); Grzegorza Borowskiego, *Wpływ nowelizacji Dyrektywy Unii Europejskiej o instytucjach wspólnego inwestowania na polskie regulacje dotyczące funduszy inwestycyjnych otwartych* (2003); Zenobii Knakiewicz, *Teoretyczne podłoże kreacji i regulacji euro* (2004); Małgorzaty Słodowej-Helpy, *Możliwości absorpcji funduszy Unii Europejskiej przez polskie regiony* (2005).

W ramach tych zagadnień zwracano uwagę na **bezpośrednie inwestycje zagraniczne**, proces **internacjonalizacji** przedsiębiorstw i w ogóle proces **globalizacji** gospodarki. Pisali o tym: Elżbieta Jantoch-Drozdowska, Maria Majewska i Jolanta Grała, *Atrakcyjność inwestycyjna Polski w świetle zagranicznych inwestycji bezpośrednich* (2002); Eugeniusz Czerwień, *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w perspektywie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej* (2003); Przemysław Deszczyński, *Inwestycje bezpośrednie RFN w Polsce w okresie transformacji* (2004); Marcin Kowalski, *Teoretyczne przesłanki procesu umiędzynarodawiania działalności przedsiębiorstwa* (2004); Radosław Owczarzak, *Globalizacja a potencjał i pozycja konkurencyjna przedsiębiorstwa* (2004).

Warto dodać, że w „Ruchu” przedstawiano dorobek zachodniej, a nawet światowej myśli ekonomicznej, prezentując osiągnięcia wybitnych ekonomistów. Unaocznia to opracowana przez Marka Ratajczaka recenzja książki J. S. Stiglitz *Globalizacja* (2004); recenzję tej samej książki przedstawił tam również Włodzimierz Piotrowski.

Pewną uwagę poświęcono też zagadnieniom „bloku wschodniego” w kontekście włączenia państw tego bloku do struktur europejskich, co wyraża artykuł Matthiasa Pechsteina (Uniwersytet Viadrina) *Rozszerzenie Unii Europejskiej na wschód i jej perspektywy rozwoju* (1996).

W kontekście większości wymienionych wyżej zagadnień dużą uwagę poświęcano rozważaniom o **przyszłości gospodarczej** Polski. Znamienny jest tu artykuł Wacława Wilczyńskiego *Wyznaczniki polskiej polityki gospodarczej z początkiem XXI wieku* (2005). Podobny charakter miały opracowania: Edwar-

da Cyrsona, *Strategie konkurencji jutra* (2001); Małgorzaty Słodowej-Hełpy *Dokąd zmierzamy?* (uwagi na marginesie książki *Rolnicza Polska wobec wyzwań współczesności*) 2002; Sławomira Jankiewicza, *Stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości w Polsce. Postulaty rozwiązań systemowych* (2003).

Podobną funkcję spełniało omawianie prac dotyczących ogólnych procesów rozwojowych, np. pracy Edmunda Wnuka-Lipińskiego, *Świat międzyepoki. Globalizacja. Demokracja. Państwo narodowe* (2005).

Na łamach „Ruchu” znalazły się też inne opracowania o węższym zakresie, ale dotyczące tak „przyszłościowych” zagadnień, jak: ochrona środowiska, infrastruktura, jakość, gospodarka regionalna, procesy demograficzne, innowacje, wiedza i nauka. Jest to duża i zróżnicowana grupa prac.

Zagadnienia gospodarowania **zasobami środowiska i ich ochrony** w pewnym stopniu były już omawiane w okresie międzywojennym. Pośrednio dotyczyły tych spraw wymienione już artykuły o przyszłości gospodarczej Wielkopolski (Tadeusz Brzeski, 1921) i o rolnictwie (Władysław Grabski, 1928), a także o monopolu solnym (Jerzy Michalski, 1927).

Bezpośrednie ujęcie problematyki zasobów przyrodniczych pojawiło się dopiero w latach siedemdziesiątych, a potem było konsekwentnie rozwijane. W omawianym okresie zwracano m.in. uwagę na gospodarkę wodną, jakoś ziemi i zasoby nieodnawialne. Unaoczniają to m.in. artykuły Danuty Płóciennik *Zapotrzebowanie a zaopatrzenie w wodę w Polsce. Stan istniejący – zadania na przyszłość* (1978), Franciszka Kulpy *Spoleczno-ekonomiczne przesłanki gospodarowania zasobami nieodnawialnymi* (1979), Wojciecha Koczyńskiego *Ekonomiczne aspekty degradacji i dewastacji gleb* (1988). W artykułach prezentowano przede wszystkim potrzebę uwzględniania aspektów ekologicznych w działalności gospodarczej. Pokazywały to też artykuły: Eugeniusza Kośmickiego *Z problematyki ekologizacji działań ekonomicznych* (1983) oraz *O przyczynach i instrumentach ekologizacji działań ekonomicznych* (1986); Kazimierza Oryla *Funkcjonowanie gospodarki a ochrona środowiska* (1982); Adama Ginsberta-Geberta *Rozwój społeczno-gospodarczy a ochrona środowiska* (1984).

W całości opracowań szczególne znaczenie przypisać należy artykułowi Ryszarda Domańskiego, *Przyrodnicze, gospodarcze i społeczne konsekwencje ewentualnej eksploatacji poznańskich złóż węgla brunatnego* (1983), gdzie analizie poddano konsekwencje ewentualnej eksploatacji złóż w rejonie Mosina-Gostyń. Artykuł zawierał przekrojową argumentację niedopuszczenia do istotnych zagrożeń rozwoju w imię wąsko i doraźnie pojętych korzyści ekonomicznych (sprawa ta była dyskutowana na szerszym forum, m.in. była przedmiotem obrad i ocen w Polskiej Akademii Nauk). Bardzo interesującym artykułem wydaje się też opracowanie Zbigniewa T. Wierzbickiego, *Od ekologii i neoekologii człowieka do sozoekologii społecznej* (1986), w którym autor wyraźnie zaznacza potrzebę interdyscyplinarnego podejścia do zagadnień ochrony środowiska.

W artykułach z ostatnich lat wyraźnie mówi się o żywności ekologicznej (Władysława Łuczka-Bakuła, Janusz Piasny *Problemy tworzenia i funkcjonowania rynku żywności ekologicznej*, 1997).

W publikacjach „Ruchu” znalazło wyraz nowe spojrzenie na postęp i rozwój, w którym jako niepełną i niewystarczającą uznano li tylko ilościową prezen-

tację i ocenę zjawisk i procesów ekonomicznych. Zaczęto doceniać jakościową stronę gospodarki, jej czynników, jej efektów. Stało się to ważne w warunkach gospodarki rynkowej i konkurencji. Jakość odnoszono z jednej strony do działalności przedsiębiorstw (zwłaszcza w kontekście cech produktów), a z drugiej strony – do konsumpcji i poziomu życia. O pierwszej z tych spraw pisali: Grzegorz Gołembski, *Integrated Quality Management – Kształtowanie jakości produktu turystycznego w regionie* (1999), Maria Golec omówienie pracy pod red. K. Opolskiego, *Jakość banku w praktyce i teorii zarządzania* (2000), Marek Marczak, *Poziom jakości dóbr a zysk przedsiębiorstwa* (2003). W zakresie jakości konsumpcji i poziomu życia należy wymienić prace: Marka Adamca i Katarzyny Popiołek, *Jakość życia – między wolnością a mistyfikacją* (1993) oraz Janusza Piasnego, *Poziom i jakość życia oraz źródła i mierniki ich określania* (1993).

Z nowym szerszym widzeniem celów i efektów gospodarowania wiązało się nowe, pogłębione pojęcie czynników rozwoju i organizacji produkcji. Unaczyniają to zwłaszcza prace Marka Ratajczaka dotyczące zagadnień **infrastruktury**, a przede wszystkim artykuły *Infrastruktura gospodarza a rozwój ekonomiczny państw europejskich* (1983), *Europejska infrastruktura instytucjonalna* (1996) oraz *Prywatyzacja i deregulacja w sferze infrastruktury* (2000).

Podkreślano narastające znaczenie takich czynników rozwoju gospodarczego, jak: **innowacje, logistyka, wiedza i nauka**. Pisali o tym Ryszard Kamiński, Hanna Mizgajska, *Uwarunkowania procesów innowacyjnych w Wielkopolsce* (1992), Elżbieta Gołomska, *Przestrzenne uwarunkowania systemu logistycznego* (1994), Jan Długosz, *Integracyjna funkcja logistyki w zarządzaniu celami przedsiębiorstwa* (2000).

Nowsze ujęcia dotyczyły też zagadnień **demografii**. Obrazują to prace Marii Chromińskiej, *Czynnik ekonomiczny we współczesnych koncepcjach ludnościowych* (1998), Alicji Szuman, *Przeobrażenia struktury społeczno-zawodowej ludności Polski w XX wieku* (1999), Iwony Roeske-Słomka, *Ludność w wieku poprodukcyjnym w strukturach gospodarstw domowych w Polsce* (1999). Bezpośrednio z tym wiązały się zagadnienia **zatrudnienia**. Pisali o tym Włodzimierz Dymarski, *Płynność kadr. Socjoekonomiczna interpretacja zmiany miejsca pracy* (1988), *Zasoby siły roboczej i struktura zatrudnienia w Polsce w latach 1970-1986* (1989), Maciej Cieślukowski, *Ekonomiczne skutki i metody ograniczania bezrobocia* (1998), Elżbieta Gołata, *Demograficzne uwarunkowania terytorialnego zróżnicowania bezrobocia w Wielkopolsce* (2002). Dużą grupę stanowiły opracowania dotyczące wynagrodzeń. Zagadnienie to omawiał w szczególności Wacław Jarmolowicz, *Systemowe aspekty reformy płac w przedsiębiorstwie* (1988), *Teoretyczne podstawy polityki płac w gospodarce rynkowej* (1991), a także Jan Szambelańczyk, *Wzory ruchliwości pracowniczej we współczesnych teoriach rynku pracy* (1988) i (wspólnie z H. P. Blossfeldem) *Modele przekształceń struktur edukacyjno-zawodowych (próba weryfikacji empirycznej)* (1989). Pojawiły się też nowoczesne ujęcia form i charakteru pracy, np. Andrzej Chobot, *Pojęcie i znaczenie telepracy jako nowoczesnej formy zatrudnienia (aspekty prawno-społeczne)* (1996) oraz Charles Ducrocq, Marek Ratajczak, *Rynek kadr menedżerskich w Polsce* (1997).

Wypada zaznaczyć, że większość zagadnień, które nazwaliśmy tu „przyszłościowymi”, były w „Ruchu” rozpatrywane w różnych aspektach, a przynajmniej

– stosownie do profilu czasopisma – w ujęciu prawnym, ekonomicznym i socjologicznym. Ta **wielodyscyplinarność** odnosiła się też w pewnym stopniu do innych, omówionych poprzednio, zagadnień gospodarczych *sensu stricto*. Wielodyscyplinarność reprezentowały m.in. prace Stanisława Wierchosławskiego, np. *Wielodyscyplinowość i interdyscyplinarność statystycznych zjawisk społecznych* (1996), Grażyny Krzyminiewskiej, *Znaczenie zaufania w tworzeniu kapitału społecznego. Ekonomiczny i społeczny wymiar zjawiska* (2003) i Marka Nowaka, *Instytucjonalizm w socjologii i ekonomii* (2004). Było to wyraźnie nawiązane do wcześniejszych założeń, jakie na łamach „Ruchu” w okresie międzywojennym formułował Leon W. Biegeleisen w wymienianym już artykule *Założenia teorii ekonomii a „problemy graniczne”* (1937), mówiąc o znaczeniu „jedności poznania i nauki”. Podobne myśli zawarte były w artykułach Seweryna Żurawickiego, *Czy możliwa jest ogólna teoria gospodarowania?* (1962), *Ekonomia a socjologia* (1968) oraz Władysława Rusińskiego, *Historia gospodarcza i ekonomia polityczna. Podział zadań i formy współpracy* (1968). Syntetyzujące spojrzenie na te sprawy i jednocześnie otwierające pole do dyskusji i dalszych dociekań zawierał artykuł Jana Stankowskiego i Zygmunta Ziemińskiego, *Pozycja społeczna nauki w Wielkopolsce* (1992). Inspiracją do dyskusji był także esej Zbigniewa Czerwińskiego, *Czy ekonomia jest nauką?* (1996).

Interdyscyplinarne ujęcie wybranych problemów zaznaczyło się szczególnie w **zeszytach monotematycznych**. Idea publikowania poszczególnych zeszytów „Ruchu” o treści jednotematycznej pojawiła się dość wcześnie. Zgłosił ją w 1961 r. Janusz Wierzbicki⁷, argumentując, że „umożliwiłoby to wyczerpujące i wszechstronne naświetlenie omawianego problemu”. Po latach zrealizowano tę ideę i w sumie ukazało się kilkanaście zeszytów monotematycznych, m.in.: „Problemy Wielkopolski” (z. 4, 1992) czy „Finanse i gospodarka” (z. 3, 2005). Zeszyty te unaoczniały dorobek pracowników naukowych nie tylko prawa, ekonomii i socjologii, lecz również geografii czy nauk humanistycznych.

Oznacza to generalnie, że „Ruch” konsekwentnie spełniał swoje zadanie jako czasopismo umożliwiający zabieranie głosu szerokiemu gronu pracowników naukowych, zapewniające wszechstronną i rzetelną dyskusję naukową, ułatwiające rozpowszechnienie teorii naukowych, prezentujące zasadnicze problemy praktyki gospodarczej, a także oddziaływujące na opinię w tych sprawach.

Publikacje zamieszczane w „Ruchu”, eksponując wielodyscyplinarność ujęć różnych problemów, dawały też wyraz wewnętrznym więzi środowiska naukowego, a w tym zwłaszcza relacji między Uniwersytetem Poznańskim a Akademią Ekonomiczną. Przedstawiono to w artykule Zenobii Knakiewicz *Powiązania Akademii Ekonomicznej w Poznaniu z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza* (1994). Prezentowano również rozwój uczelni ekonomicznej i jej katedr, np.: Zbigniew Zakrzewski, *Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Poznaniu. W dziesięciolecie jej reorganizacji* (1961); Lucjan Pokorzyński, *Rola poznańskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w rozwoju polskiej nauki i praktyki gospodarczej* (1967); Stanisław Borowski, *Stan i perspektywy badań naukowych w Akademii Ekonomicznej w Poznaniu* (1976); Emilia Denek, *Omówienie działalności Katedry Finansów w latach 1958-1961* (1962).

⁷ Por. *Sprawozdanie z okolicznościowego spotkania Członków Redakcji z zaproszonymi gośćmi z okazji czterech lat „Ruchu” (1958-1961)*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1962, z. 2.

Na łamach „Ruchu” publikowali prawie wszyscy samodzielni pracownicy nauki poznańskiej uczelni ekonomicznej i spora rzesza młodych pracowników nauki. Publikacje „Ruchu” – analizowane na przestrzeni lat – wyraźnie dokumentują rozwój naukowy wielu badaczy, a także powstawanie i rozwój swoistych szkół naukowych poznańskiego środowiska.

Lucyna Wojtasiewicz